

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук, доцента Б.С. Крищука на дисертаційне дослідження Опушко Надії Романівни

«Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX століття»,

представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертаційне дослідження Н. Р. Опушко присвячено історико-педагогічному аналізу розвитку освіти в Подільській губернії у першій половині XIX століття. Практична доцільність розробки заявленої теми зумовлена дією низки актуалізуючих факторів:

по-перше, період першої половини XIX ст. характеризується істотними та неоднозначними змінами в системі освіти, а відтак до сьогодні є предметом дискусій та контроверсійних оцінок у фаховому середовищі;

по-друге, потребою використання історичних здобутків поступального розвитку освіти як важливого джерела збагачення теорії і практики сучасної освітньої діяльності, зокрема і в контексті історико-педагогічної підготовки майбутніх педагогів;

по-третьє, сучасне нормативно-правове регулювання освітньої сфери та дослідницькі студії спонукають науковців не лише до активізації історико-педагогічних розробок, в яких би узагальнювались ключові аспекти розвитку системи освіти в Україні у національному контексті, але й істотно виокремлювалася регіональна специфіка із властивими їй тенденціями та особливостями. Крім того, це збагачує педагогічну науку новими фактологічними даними, вона набуває нових якісних ознак, а також відбувається збереження регіонального досвіду культурно-освітньої діяльності.

Зазначене свідчить про незаперечну актуальність дослідження Опушко Надії Романівни «Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX століття».

Аналіз результатів наукового дослідження Н.Р.Опушко дають підстави стверджувати, що у дисертації здійснено ґрунтовний аналіз соціально-

історичних та педагогічних передумов становлення освіти на Поділлі та з'ясовано особливості її розвитку в першій половині XIX століття; здійснено авторську періодизацію розвитку системи освіти у досліджуваному регіоні; виявлено основні тенденції цього процесу на початку XIX століття; окреслено особливості організації та змісту педагогічного процесу; охарактеризовано особливості професійної діяльності подільського учительства; запропоновано можливості творчого використання матеріалів дисертаційного дослідження в освітній практиці на сучасному етапі.

Обґрунтованість та вірогідність результатів, загальних висновків наукового дослідження Н.В.Опушко забезпечено опорою на результати наукових досліджень у галузі історії та теорії педагогіки, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, які адекватні його об'єкту, предмету, меті та завданням; ґрунтовний аналіз значного масиву джерел (всього 361 позиція, з них 115 – архівні джерела) уможливив на основі вивчення першоджерел та історіографії здійснити комплексне дослідження в історико-генетичному, системно-структурному, історико-порівняльному, логічному і проблемному аспектах;.

Використавши різнопланову за змістом і характером джерельну базу дисертації (архівні матеріали, нормативні документи, періодичну пресу, мемуаристику), Н.В.Опушко показала належний рівень і характер реалізації завдань наукового дослідження. Теоретичний аналіз вказаних джерел сприяв достовірності та обґрунтованості результатів дослідження. Аналіз наукових джерел став пропедевтичною основою аргументації, актуальності, доцільності та недостатньої розробленості проблеми в сучасній історико-педагогічній науці.

Автором запропонованої наукової праці дотримано основних нормативних вимог до історико-педагогічного дослідження. Історичний аспект наукового пізнання у дослідженні використаний як системна закономірність, розкриття якої є необхідним для аналізу основних тенденцій та особливостей розвитку регіональної подільської освіти. Такий підхід дозволив дисертанту розкрити

поступальність розвитку досліджуваного феномена в різні періоди заявлених хронологічних меж.

Аналіз структури дисертації Н.В.Опушко «Розвиток освіти на Поділлі в першій половині ХІХ століття» дає підстави стверджувати про те, що праця є самостійним, завершеним, науковим дослідженням, чітко структурованим, яке відповідає меті та завданням наукового пошуку. Розкриваючи предмет дослідження – зміст, організаційні форми й тенденції розвитку шкільної освіти на Поділлі в першій половині ХІХ століття – автором дисертації використано базові принципи та підходи історико-педагогічної науки до розкриття фактів, подій, явищ освітньої дійсності, що дало змогу повноцінно розкрити основні положення дисертації, узагальнити фактичний та конкретизувати теоретичний матеріал.

Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим вимогам, які ставляться до такого виду робіт.

У вступі дисертанткою доведено актуальність наукового дослідження, вказано на зв'язок його із науковими програмами, планами, темами; коректно сформульовано науковий апарат: мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; окреслено хронологічні та територіальні межі; вказано методи дослідження; охарактеризовано комплекс джерел дисертації; розкрито наукову новизну та теоретичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію результатів дослідження, а також опублікування основних результатів, які повністю відображають зміст дисертаційної роботи Н.Р.Опушко.

Визначення дисертантом наукової новизни є переконливим і достатньо окресленим в дисертації, оскільки *уперше* на основі узагальненого, системного історико-педагогічного аналізу розвитку освіти на Поділлі в першій половині ХІХ ст. визначено передумови, зміст, форми та основні тенденції її поступу, що полягали в процесах полонізації та русифікації регіону; обґрунтовано авторську періодизацію розвитку освіти в зазначений хронологічний період (І період – 1802–1816 рр., ІІ період – 1817–1828 рр., ІІІ період – 1829 – кінець 40-х рр. ХІХ ст.); окреслено етапи історіографії досліджуваної проблеми (І етап –

дореволюційний – друга половина XIX ст. – 1917 р.; II етап – радянський – 1920–1990 рр.; III етап – доба незалежності – 1991 – початок XXI ст.); *удосконалено* історико-педагогічні знання про персоналії провідних педагогічних діячів регіону, які працювали в місцевих навчальних закладах, особливості педагогічної думки та становлення освіти етнічних груп визначеного періоду; зміст навчання в освітніх закладах губернії; науково-методичне забезпечення педагогічного процесу в школах; *подальшого розвитку набули* дослідження становлення та діяльності навчальних закладів для дівчат, форм та методів організації педагогічного процесу в школах Поділля першої половини XIX ст., науково-методичних надбань основоположників педагогічної думки.

До наукового обігу введено понад 20 раніше невідомих та маловідомих архівних справ, що розкривають зміст освіти в регіоні у досліджуваній період.

Практичну цінність становить те, що основні його положення можуть бути використані в процесі підготовки спецкурсів, лекційних та семінарських занять і навчальних посібників з історії педагогіки, історії освіти регіонів, у системі післядипломної педагогічної освіти, а також під час вивчення краєзнавства на уроках у загальноосвітніх школах. Досліджені матеріали можуть стати основою для організації наукових гуртків і проблемних груп з вивчення історії розвитку освіти України загалом та краєзнавства, зокрема, під час написання дипломних та магістерських робіт.

Заслужують на увагу представлені дисертантом методичні рекомендації «Розвиток освіти на Поділлі в першій половині XIX століття» для самостійного засвоєння студентами в межах дисципліни «Історія педагогіки», а також під час вивчення студентами ступеня вищої освіти магістр дисципліни «Історія освітніх виховних систем».

Дисертація Н.Р.Опушко містить 22 додатки, які доповнюють зміст дисертаційного дослідження та дають змогу глибше розкрити сутність досліджуваного феномена.

Автореферат дисертації за структурою та оформленням відповідає «Порядку присудження наукових ступенів» в частині вимог пункту 12 зазначеного Порядку; його зміст повністю відображає основні положення дисертації та дав можливість дисертантці повноцінно розкрити зміст і основні результати наукового дослідження розвитку освіти на Поділлі в першій половині ХІХ століття.

Незважаючи на беззаперечну наукову цінність представленого для рецензування дослідження та з метою актуалізації наукової дискусії вважаємо за доцільне висловити такі зауваження:

1. В переліку умовних позначень в дисертації, а також далі по тексту використовується скорочення архівних установ (ВОДА – Вінницький обласний державний архів; ХДОВА – Хмельницький державний обласний архів; ЦДІАУ – Центральний державний історичний архів), натомість в «Списку скорочень назв державних архівних установ України» (Бюлетень ВАК України, № 11, 2011, с. 20) пропонується використовувати: Держархів Вінницької обл. – Державний архів Вінницької області; Держархів Хмельницької обл. – Державний архів Хмельницької області; ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м.Київ.

2. Будь-яка наукова праця, її розробка в кінцевому результаті повинні вказувати на практичне застосування отриманих результатів. Тому, розкриваючи практичне значення одержаних результатів, дисертантці варто було вказати на базі яких навчальних закладів здійснено впровадження результатів дослідження, а також вихідні дані підтверджуючих це документів (довідки, акти про впровадження).

3. Вважаємо за доцільне висловити побажання про більш рельєфніше представлення особливостей та тенденцій розвитку освітнього процесу в навчальних закладах Подільської губернії в першій половині ХІХ століття у контексті розкриття особливостей досліджуваного феномена в різних повітах.

4. На сторінці 91-92 розміщені таблиці (2.2 «Загальні відомості про учнів за 1825-1826 н.р.» та 2.3 «Відомості про кількість учнів у гімназіях Подільської

губернії»), які варто було б перенести в додатки, а їх аналіз подати в тексті дисертації.

Однак висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, його теоретичне та практичне значення. Аналіз автореферату, дисертації та опублікованих праць Н.Р.Опушко дає підстави для загального висновку, що дисертація «Розвиток освіти на Поділлі в першій половині ХІХ століття» є самостійним, завершеним, науковим дослідженням, яке має теоретичне та практичне значення, розкриває актуальну проблему сучасної історико-педагогічної науки, відповідає вимогам пп.9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами), а його автор Опушко Надія Романівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,

начальник наукового відділу

Хмельницької гуманітарно-

педагогічної академії

Б.С. Кришук

Підпис Крищука Б.С. підтверджую:

начальник відділу кадрів ХГПА

В.М. Барановська